

TURSKI TRGOVCI U LUCI POREČ

Tri dokumentirana fragmenta iz prve polovice XVII. stoljeća

Na temelju arhivskih dokumenata, triju dispaccia (iz godine 1619., 1623. i 1627.) - žurnih poruka upućenih Petorici mudrih za trgovačka pitanja (Cinque Savi alla mercanzia), jednoj od magistratura mletačke vlade - autor je upozorio na važnost porečke luke kao zastaništa trgovačkih galija na njihovu plovidbenom putu s Levanta i istočnojadranske obale prema Veneciji. U prilogu je opisan povijesni okvir, dok su na temelju spomenutih vrela doneseni podaci o trgovcima iz Osmanskoga Carstva koji su tovaru kožu prevozili iz Splita i njegove znamenite "skele". Ta je trgovina bila vrlo unosna za Mletačku Republiku, pa je vlada u Veneciji nastojala ubrzati promet kožama i otkloniti nastale zastoje. Pri tom su istaknuti i neki "tehnički" plovidbeni detalji, poput tegljenja turskih lađa prikačenih za mletačke brodove s odmorenom posadom i pod vodstvom vještih istarskih peljara. Oni su lađama pilotirali sve do pristaništa na Riva degli Schiavoni / Rivi od Hrvatov.

Arhivska građa - mnogobrojna i dobro dokumentirana - pohranjena u Veneciji, Grazu, Beču¹, također i u istarskim pokrajinskim ustanovama (Državnom arhivu u Pazinu i župnim arhivima), sadrži obilje podataka o istarskome pomorstvu, napose o ulozi Poreča i Rovinja u tranzitnome prometu na pomorskome putu od Levanta i istočnojadranske obale prema Gradu na lagunama. Na žalost, u našoj historiografiji još ne postoje tako temeljito istraženi i znanstvenoj javnosti predočeni podaci o pomorskome prometu u XVI. i XVII. stoljeću kako je to za XVIII. stoljeće sustavno izložio N. Čolak u dvama svescima svojih arhivskih ispisa.² Zato je i ovaj prilog načinjen tek na nekim fragmetima dosad usputno pronađenih izvješća pohranjenih u nedovoljno iskorištenim arhivskim i bibliotečnim fondovima. Riječ je o rektorskim pismima i porukama mletačkoj vladi, odnosno njezinim pojedinim *magistraturama*, u kojima se razmatraju prilike i neočekivane situacije u gradovima (*città*), kaštelima (*castelli*), trgovištima (*terre*) i selima (*ville*) istarskoga posjeda (*La Provincia dell'Istria*).³ Iako nesustavni, primjeri doneseni na ovoj mjestu predstavljaju novu i dosad nepoznatu građu. Upravo tekstovi triju *dispaccia* - nastalih u drugoj polovici siječnja 1619., potkraj rujna 1623. i koncem rujna 1627. - ali i ostala arhivska vrela, omogućuju rekonstrukciju podataka o trgovcima iz Osmanskoga Carstva koji su s tovarima robe plovili iz Splita u Mletke i zaustavljali se u Poreču, odakle su, prikačeni za galije s posebno izučenim peljarima / *pedottima*⁴ i odmorenim veslačima, nastavljali put do lučkih skladišta Grada na lagunama.

Na temelju te građe moguće je konstruirati barem približnu sliku na tren zaustavljene svakodnevice druge polovice hladnoga siječnja 1619., kada su Jadranom bjesnili vjetrovi - bura i jugo - prisiljavajući lađe na plovidbu "nad vjetar" (*sopravento*) i "pod vjetar" (*sottovento*). Brodovi na putu za Veneciju čekali su usidreni u prolaznim istarskim lukama (najčešće u Poreču i Rovinju, ali i u Novigradu i Koprju), a peljari ljenčarili u svratištima ili se opijali u *betulama* (krčmama). Galije-tegljačice i njihovi zapovjednici (*suprakomiti* i *gubernatori*)⁵ pišu hitna pisma podestatima ili kapetanima, dok veslači-galioi - okovani sužnji i slobodnjaci-plaćenici - odmaraju svoja tijela slomljena od umora ...

Serenissima je malo predahnula nakon što su velike sile odlučile okončati Uskočki rat i sklopiti mir - koji će, osam mjeseci kasnije, konačno zavladati Istrom i Kvarnerskim otocima - pa je i tu prestalo prolijevanje krvi i uništavanje materijalnih dobara. Međutim, unatoč sporazumima visokih europskih diplomatskih krugova, unatoč madridskim i pariškim potpisima, prilike u Istri nisu bile povoljne. Napuljsko Kraljevstvo još je kovalo zaplotnjačke zavjere protiv Republike i nastojalo ostvariti plan invazije slabo čuvanih južnoistarskih rtova i važnih strateških točaka kakva je, primjerice, puljska luka. Vlada u Mlecima užurbano se priprema za gradnju tvrđave u Puli. Trgovinu u Sredozemlju prigrabili su Englezi i Nizozemci. Njihovi bertoni - trojarbolni brodovi visokih bokova, ovalnog oblika i kvadratnih jedara - pokazali su se boljim i bržim plovilima, a vojna snaga dovoljno snažna da Veneciju istisne iz područja u kojima je stoljećima bila neprijeporna Kraljica Mora. Poslije Uskočkog rata Venecija je privremeno ojačala diplomatsko-pravnu poziciju, ali su trgovina i promet - bitne odrednice njezinog ne samo gospodarskog već i političkog bića - i dalje postupno slabile. Okoštali društveno-politički sustav stare Republike loše se prilagođavao novonastalim prilikama, a trgovci, brodovlasnici i pomorci - njezini nekad najvitalniji slojevi - sve su se više pretvarali u rentijere, okretali leđa moru i postajali poduzetnici u mnogim mjestima Terraferme. Zarađena bogatstva trošili na na gradnju sjajnih vila, kupnju ili izradu skupih umjetnina, luksuzan i raskošan život. Mletačka je vlada postala svjesna da mora spašavati ono što se još dade spasiti. Krilati Lav više nije bio opasna zvijer koja riče i prijeti, razdire i proždire, već samo krezubi simbol nekadanje moći.

Petorica mudrih za trgovačka pitanja (Cinque Savi alla Mercantia) morala su izaći u susret dojučerašnjim oponentima i konkurentima i udovoljavati njihovim zahtjevima kako bi u svojim rukama zadržala barem dio poslova. Upravo se tih godina pojačao trgovački promet između skele (scale) u Splitu i emporija na Rialtu koji je venecijanskom posredničkom tržištu otvorio odušak u dio balkansko-levantinskog područja. Proučavatelj povijesti Splita G. Novak još je davne 1944. istaknuo važnost skele, koja je puno pridonijela razvitku grada i njegovoj ulozi na Jadranu i Sredozemlju:

“Venecija je g. 1577. počela stvarati u Splitu trgovačku skelu za trgovinu s Turskom [...]; bješe splitsko stovarište uređeno i 1592. otvoreno. Velika je trgovina počela dolaziti u Split s kopna i mora. Samo stovarište bilo je jedno od najboljih i najvećih na svijetu, ono je bilo provideno svim sanitarnim uređajima onoga vremena. Turci dolazahu iz cijelog turskog carstva, pa čak iz Indije i Perzije, stvarajući - po riječima suvremenog jednog pisca - zlatni lanac između Iztoka i Venecije [...].”

U kasnijim radovima Novak donosi podatak da je u prvim desetljećima XVII. stoljeća dobitak mletačke državne blagajne od splitske skele dosizao i do 200.000 dukata. Ipak je taj gospodarsko-trgovački i prometno-tranzitni uspon splitskoga robnog stovarišta bio relativno kratkotrajan. Unatoč važnosti splitske skele, talijanski je povjesničar R. Paci u svojoj dobro dokumentiranoj monografiji upozorio i na nezaustavljivi proces propadanja društveno-gospodarskoga tkiva dalmatinskih gradova, koje mletačka politika - “zbog uporne obrane svojih nevažnih povlastica i sitnog obiteljskog vlasništva” - nije uspijevala oživjeti u doba velikih kriza balkanskoga, jadranskog i sredozemnoga prostora. Iako je slabljenje gospodarskog utjecaja i prometne važnosti, kao i opći nazadak istočnoja-

dranskih urbanih središta, započeo istodobno s opadanjem Mletačke Republike, uloga splitske luke i njezinih skladišta i lazareta potkraj XVI. i u XVII. stoljeću neizbježna je tema širokoga povijesnoga konteksta. O prometu splitske skele i njezinoj ulozi u tranzitnoj trgovini s Venecijom - u kojoj su najvažniji artikli bili sirova koža i vosak - svjedoče i dokumenti objelodanjeni u ovome članku. Ujedno, oni svjedoče i o istarskoj luci Poreč, koja je, uz Rovinj, bila zastanište lađa i mornarska "čekaonica"; iz tih su pristaništa, vođeni vještim peljarima / pedottima, nastavljali galije i svakovrsno brodovlje nastavljati plovidbu prema Gradu na lagunama.

U opsežnoj seriji hitnih i povjerljivih pisama i poruka mletačkih rektora iz Istre upućenih vladi u Veneciju nalazi se i ovaj podnesak turskih trgovaca koji su iz Splita doplovili u Poreč. Pismo je datirano "mletačkim načinom" (more veneto), prema kojemu je nova godina započinjala 1. ožujka, pa zato datumu valja dodati jednu godinu; točna je datacija, dakle, godina 1619., a ne 1618. Evo tog pisma u prijevodu na hrvatski jezik:

"U luci Poreč, dana 19. siječnja 1618., more veneto.

Mi Ali Paša iz Carigrada i Agi Ahmet i ostali trgovci iz Carigrada, i Ankare, i Bosne, i ostalih krajeva u Turskoj okupili smo se u splitskoj skeli i tu ukrcali našu robu na trgovačke galije. Unatoč nepovoljnom dobu godine i mnogim opasnostima Vi ste nas, mnogo poštovana gospodo Alvise Marcello, Governatore, i Vi Andrea Foscarini, Suprakomite, doveli do Istre, vodeći naše galije po vrlo lošem i za plovidbu neprikladnom vremenu, a sada nas trebate dovesti i do Venecije. U suprotnom, bit ćemo prisiljeni izaći pred noge Njihovih Presvijetlih Ekselencija; jer su ove trgovačke galije preslabe da se vlastitim silama otisnu na more, budući da im je posada umorna i mučna od neprestanog vešanja od Splita dotuda. Molimo Vas, stoga, Mnogo Poštovana gospodo, da nas odvedete u Veneciju, pa se povjeravamo Vašoj dobroti uvjereni da će ona biti u službi naše zadaće, sigurnosti i utjehe. Uvjeravamo Vas da će to biti po volji i Njezinoj Prejasnosti koja želi da ove trgovačke galije s najvećom mogućom sigurnošću i brzinom doplove u Veneciju. Hvala, itd."

Pismo je ovjereno pečatima i potpisima turskih trgovaca.

Učinak podneska bio je potpun. Zbog nastojanja da održi i dalje razvija unosnu trgovinu s turskim, levantinskim i balkanskim zemljama, mletačka je vlada dala stroge upute svojim predstavnicima u Dalmaciji i Istri da u svakoj prilici izađu u susret trgovcima iz tih krajeva. Zapovjednici Marcello i Foscarini odmah su se odazvali zahtjevu Ali Paše i ostalih trgovaca i galije su iz porečke luke zaplovile prema Mlecima.

"Mi, turski trgovci, sada na trgovačkim galijama, želimo stići do Venecije [...]" - tako su, ne spominjući imena, u pismu suprakomitu Francescu Queriniju sebe predstavili nestrpljivi i zabrinuti zatočenici velikog broda usidrenog u Poreču u rujnu 1623. Roba se počela kvariti, a sirove kože, hrpimice natisnute u potpalublju, prijetile da se zapale. "Kože se već puno dana nalaze na galijama, jer nas je loše vrijeme prisililo da se putem zaustavljamo, a sada i u Istri moramo čekati zbog nevremena [...]", pišu trgovci. Oni strahuju da će propasti njihovi cavedali - to jest novci uloženi u trgovačke poslove - pa mole suprakomita da, unatoč vjetru i valovima, odmah odvuče trgovačke galije do Venecije, i to u samo njezino pristanište (dentro il suo porto).

Kako bi pridobili Querinija za svoju zamisao, turski su se trgovci predstavili kao stalni posrednici između skele u Splitu i emporija u Veneciji i obećali mu da će izći pred dužda i upoznati ga s uslugom koju im je učinio. Nisu, na koncu, propustili naglasiti da roba koju voze u Mletke “donosi veliku korist daćama Njezine Prejasnosti” (porta tanto beneficio alli Datij de Sua Serenità). Mnogi primjeri pokazuju da su se mletački predstavnici u gradovima na istočnojadranskoj obali vrlo obazrivo odnosili prema trgovcima iz Osmanskoga Carstva i u svakoj im prilici davali usluge i pružali pomoć.²¹

Pismo turskih trgovaca - s njihovim potpisima i pečatima - poslao je Vijeću desetorice porečki podestat Anzolo Balbi i popratio ga svojim komentarima. Balbi je nastojao dosljedno provesti odluku Senata o dobrom ophođenju prema turskim trgovcima, svjestan činjenice da “*ta gospoda trgovci i njihovi poslovi donose puno koristi državnoj blagajni*” (*questi Signori mercanti, et loro negotij sono di tanto Vtile al pubblico Errario*). To je bio najvažniji razlog zbog kojega su mletačke ratne galije pratile, teglile i čuvale turski trgovački konvoj. U porečkoj je luci, međutim, došlo do zastoja ne samo zbog nevremena već i spora između podestata Balbija i *suprakomita* Querinija. Ovaj potonji je dolaskom u Poreč svoju misiju smatrao završenom, pa ga je podestat morao nagovarati da nastavi pratnju do Venecije. Dok je spor trajao, Balbi je turske trgovce “*opskrbljivao svim potrebnim i čuvao ih je od opasnosti*”.

Na koncu je, kako stoji u poruci mletačkoj vladi, podestat uspio uvjeriti Querinija da treba “*uvijek misliti na dobro naroda*” (*sempre pensare verso la nazione*), a turska je posrednička trgovina u tom teškom trenutku za Republiku doista bila od velike koristi. *Suprakomit* je popustio. *Galeazze* s turskom robom i njezinim vlasnicima prikačene su za lade pod njegovim zapovjedništvom, odjeknule su naredbe, fujknuli bičevi nadglednika, napeli se mišići galiota i zaškripala vesla ... Konvoj je otplovio prema Gradu na Lagunama.

Dokumenti u opsežnoj seriji *Dispacci Rettori d' Istria* pokazuju da je povremeno dolazilo do zastoja u kruženju robe koja se iz Splita prevozila u Veneciju, i to upravo u Poreču, zapadnoistarskoj tranzitnoj luci i posljednjoj etapnoj stanici na tom putu.

Nova skupina turskih trgovaca, koja je na trgovačkim galijama (*galee di mercantia*) početkom rujna 1627. stigla u porečku luku, poslije dugoga čekanja na isplavljanje, požalila se podestatu. Te su žalbe postale stereotipne i svodile su se na isticanje provenijencije, vremenskih neprilika koje drže galije usidrene u Poreču, isticanje neposlušnosti peljara ili *suprakomita*, opasnosti da se roba pokvari i slično.

Zato je potkraj rujna porečkom podestatu uručena žalba turskih trgovaca koji su također, uz ostalu robu, prevozili sirovu kožu, i žalili se na predugo čekanje; naglasili su da bez vuče galije ne bi mogle doploviti do Venecije i ući u njezinu luku, a obećali su - što je i podestatu i *suprakomitu* bilo vrlo važno! - da će, kada stignu, pred duždom posvjedočiti o revnosti oba državna funkcionara. Zanimljivo je da je i ovaj put, kao i godine 1623., *suprakomit* galije za tegljenje bio Francesco Querini.

Na koncu je i taj konvoj napustio porečku luku.²²

Zapadnoistarska obala - a posebice trgovište Rovinj (*Terra di Rovigno*), grad Poreč (*Città di Parenzo*), ponekad i grad Novigrad (*Città di Cittanova*)²³ - stoljećima su bili mletačko

zastanište na važnome pomorskom putu između Venecije, Dalmacije, Levanta i Ponenta. Fragmenti izvornih dokumenata, prepričani u ovome prilogu, bacaju nešto više svjetla na ulogu Poreča kao tranzitne luke u trgovačkom prometu koji se poslije Uskočkoga rata razvio između splitske *skale* i emporija na Rialtu, odnosno turskog stovarišta u Veneciji. Baš u to vrijeme osnovan je, naime, čuveni *Fontego dei Turchi*, smješten na Canalu Grande, u staru palaču *miješane grčko-barbarsko-arapske arhitekture*, koji će postati središte promicanja trgovine s Turskom (i održavati svoju djelatnost čak i poslije propasti Republike, sve do godine 1838.).²⁴

Poreč je, kako stoji u mnogim dokumentima iz XVI. i XVII. stoljeća, bio *štit slavnog grada Venecije (lo scudo dell' Inclita Città di Venetia)*, ali i njegova luka (*porto di cotesta Città*), premda ga je od mletačkih laguna dijelila tzv. parenzana (*porečanka*) - udaljenost od oko stotinu venecijanskih milja. Zbog čestih magla, ali i opasnih plićina i kompliciranih ulaza u Veneciju brodovima su upravljali posebno obučeni peljari (*pedotti*), kojih je sjedište bilo u Poreču i Rovinju.²⁵

Na žalost, dokumentarni podaci o turskim trgovcima u Poreču vrlo su oskudni. To su tek škrtim riječima sastavljeni podnesci kojima se moli vuča trgovačkih galiija i peljanje do iskravališta u Mlecima. Ako se i spominju neke važne činjenice kao što su, primjerice, provenijencija tovara, vrsta robe, etnička / vjerska pripadnost trgovaca, vremenske nepogode tako česte na pomorskoj ruti od Splita do Poreča, kao i određena luka ..., nema imena ni broja trgovaca na galiijama (osim kod dvojice u žalbi od 19. siječnja 1619. u dijelu zamolbe na talijanskom jeziku), nema popisa robe ni podataka o količini (spominju se jedino sirove kože), ništa se ne kaže o mjestima iz kojih je roba dovezena (zna se jedino mjesto ukrcaja - splitska *skela*), itd. Zasad je, isto tako, nemoguće kvantificirati učestalost te trgovine. Zabilježeni su samo oni slučajevi kada su se pisale zamolbe i podnesci porečkom podestatu ili *suprakomitu* ratne galiije da osiguraju vuču brodova i njihovu zaštitu.

Unatoč odsutnosti podataka, neke indicije upućuju na zaključak da je intenzitet te trgovine bio *znatan*. U zamolbi upućenoj *suprakomitu Queriniju koncem rujna 1623.* predstavnici turskih trgovaca za sebe vele da neprestano trguju sa skalom u Splitu, pa je očito da su više puta plovili rutom do Venecije i u Poreču iznajmljivali peljare, iako to nije ostalo zabilježeno u dokumentima koji su do danas pronađeni.

Gale[r]e grosse ili *galeazze*, kojima se prevozila roba iz Splita u Veneciju, bile su velike, čak i preglomazne lade. Njihovu je posadu činilo oko 500 ljudi, od toga 288 veslača (tri četvrtine galiota bili su kažnjenici, a jedna četvrtina slobodnjaci). *Gale[r]e grosse da mercato* plovile su Jadranom, Sredozemljem i Atlantskim oceanom i predstavljale su ponos mletačke flote. Galiije su uspoređivali s *plivajućim kaštelima*. S vremenom su postale mit i simbol pomorske dominacije *Serenissime*.²⁶ Glavni nedostatak tih golemih brodova bila je velika sporost. Zato su ratni brodovi teglili trgovačke galiije i tako ubrzavali, ali i osiguravali njihovu plovidbu. Unatoč tome, one su mogle prevesti znatnu količinu robe.

Premda ne mogu pročitati arapske potpise, niti odgonetnuti sadržaje pečata turskih trgovaca, čini se da ih je na galiiji koja se zadržavala u Poreču u siječnju 1619. moralo biti oko 30, na onoj u rujnu 1623. oko 25, isto koliko i na onoj u rujnu 1627. Toliko trgova-

ca zasigurno je prevozilo i veliku količinu robe, pa je to dokaz važnosti Poreča kao tranzitne luke za promet koji je trgovinu nekih levantinskih, balkanskih i dalmatinskih područja usmjeravao prema Veneciji. Grad, međutim, od te trgovine nije imao puno koristi. *Dominante* je strogo nadzirala trgovački promet svojih podaničkih područja i gradova. Već je propisima iz početka XVI. stoljeća bilo zabranjeno izravno porodavati svoju i kupovati tuđu robu: sav je promet morao biti usmjeren u Veneciju,²⁷ a nakon naplaćenih pristojba u *Dogana da mar* na Canalu Grande, propuštala se na glavnu tržnicu na *Rialtu*.²⁸ Budući da se sva roba prodavala u Mlecima, zapadnoistarske su luke imale jedino tranzitnu ulogu. Ne začuđuje stoga činjenica da je i u godinama dolazaka i zadržavanja turskih trgovaca, u godinama konjunktura u Poreču nastavljeno smanjivanje žiteljstva i opadanje gospodarstva.²⁹

Archivio di Stato di Venezia. Senato Secreta: Dispacci Rettori d'Istria

1. Pismo turskih trgovaca iz Poreča *gubernatoru* i *soprakomitu* (19. siječnja 1618. m. v. [tj. 1619.]

Noi alli Bassa da Constantinopoli et Agi Amet et altri Mercanti de Angori et de Bossina et de altri paesi del signor Turco venuti alla Scalla di Spalato et caricate le nostre mercantie sopra le galere di mercantia nella presente stagione in mezzo di tanti pericoli habiamo hauto ferma intentione, che voi Illustrissimi signori Alvise Marcello Gouvernator et Andrea Foscarini Comitto che con tanta carità ne havete condotto in Istria con continuo Remurchio per li tempi aversissimi alla navigatione ne doveste condur ancho a Venetia hora intendendo altrimenti siamo necessitati di conparer avanti Vostre Signorie Ilustrissime dicendoli riverentemente che dette galere di mercantia hanno poche forze per esser le Ciurme di una solla Conpartite, in due come è ben noto et quelle stanche et afflitte dal continuo provizare da Spalatro fin qui, che però suplichiamo Vostre Signorie Illustrissime a volerli condurre fino avanetia(!), il che si come confidiamo di ottenere dalla vostra benignità, et servirà à nostro conpito, secureza, et consolatione cosi le assicuriamo che sarà cosa gradita a Sua Serenità la cui Mente è che queste Galere di mercantia con ogni possibile sicureza et celerità capitino in Venetia. Grazie etc.

In Porto di Parenzo li 19 Genaro 1618.

[Slijede originalni potpisi turskih trgovaca.]

2. Odgovor dvojice *gubernatora* (istoga datuma).

L'Ilustrissimi signori Alvise Marcello Gouvernator et Andrea Foscarini sopra Comito veduta l'oltra scritta supplicatione et ben considerato quanto si deve in questa Materia hanno deliberato conforme ad essa di condur le galere di Mercantia fino a Venetia et etc.

3. Pismo podestata Poreča mletačkoj vladi (28. rujna 1626.)

Serenissimo Prencipe,

Dalla Ingionta Supplicatione de Signori Mercanti Turchi viaggiati con le sue Galleazze della mercantia, molti giorni sonno capitate in Questo porto, et arrestate da sinistri tem-

pi, la vedrà il bisogno, et soprasto delli loro capitali rapresentatrici, perchè Noi come Rapresentanti il Suo publico Interesse li soministriamo quel aggiunto, che li può tuttelare, d'ogni pericolo, et render sicuri al destinato Viaggio di cotesta Città.

Che perciò ricercato da Noi à questo publico servitio in nome di Vostra Serenità il Clarissimo Signor Francesco Querini Sopracomito di Vna delle Galee destinate alla custodia di dette Gallezze à dover soministrar à questa raggionevole richiesta di signori mercanti, et loro negotij, di tanto Vtile al publico Errario, ricusando sua signoria clarissima tal carica, come fuori della sua obediencia. Mà rappresentandole Noi à nome di Vostra Serenità il publico beneffitio, et la grata benignità, che si compiace sempre pensare verso della natione. Ha accetata la carica d'accompagnarle, remurchiarle, et prestarle ogn'altro possibil favore richiesto in gratia, et servitù di Vostra Serenità, alla quale esso, et Io vigilando sempre, di ben, et riverentemente servirla, con questo fine mi è parso della prontezza di esso Signor Querini, et suo maggior merito appresso Vostra Serenità di dargliene di ciò, come facio conto et relatione. Gratie etc.

Di Parenzo li 28. 7.mbrìo 1623.

Di Vostra Serenità Vmilissimo servitor Anzolo Balbi Podestà

Alegat: Pismo turskih trgovaca sopracomitu Francescu Queriniju

Clarissimo Francesco Querini Sopracomito

Noi mercanti turchi che al presente siamo con le Galee di mercantia per andar a Venetia suplichiamo tutti insieme Vostra Signoria Clarissima a dover per servitio delle nostre mercantie, et in particolare delli pelami, che score pericolo grande di abusarssi(!), che essendo tanti giorni cariche in dette Galee, et per li cativi tempi sia convenuto tratenerssi(!) per viaggio, et hora anco in Istria siamo necessitati à stare per essi cativi tempi, et per non haver Galee che agiuti a entrar in Venetia per la qual causa dubitiamo che esse nostre robe possi gradamente con dano de nostro cavedale, si che la pregamo Riverentemente dover venir à porgerne agiuto sino à Venetia, et remurchiarne dentro il porto à fine che non incoriamo in qualche cativo accidente e rovina de nostri haveri che noj mercanti sopradetti che esercitamo continuamente la Scala di Spalato gionti che saramp piacendo a N[ostro] L[audato] D[io] [?] à Venetia ne daremo conto particolare à piedi di Sua Serenità del servitio prestato da Vostra Signoria Clarissima a Noj mercantio sopradetti, prestato, et alle nostre mercantie quale porta tanto beneffitio alli Datij de Sua Serenità, et qui à piedi ponemo li nostri soliti sigili.

[Slijede originalni pečati i potpisi.]

4. Pismo turskih trgovaca podestatu Poreča (27. rujna 1627)

Die 27 Settembre 1627

Clarissimo Podestà di Parenzo

Noi mercanti turchi che al presente siamo nelle Galee di mercantia suplichiamo Vostra Signoria Clarissima di hordinar al Clarissimo signor Francesco Querini sopracomito che debbi acompagnarne et agiutarne con remurchi à entrar nel porto di Venetia, et darne

anco conto nell'Eccellentissimo Collegio a questo nostro bisogno, che è causato dalli Cativi tempi quali ne ha fatto star in Viaggio assai tempo, et qui in Istria ne convien far il medesimo per non poter con le Galee di mercantia intrar nel porto di Venetia senza l'ajuto di qualche Galea; et per la longhezza di essi tempi Cativi dubitamo che le mercantie, et in particolare li pelami, che come stano legati, et stirrati possi abrusarsi, et noj perder li cavedali, con la ruina delle cose nostre, et di questo servitio che ne sara prestato; giorni che siamo à Venetia piacendo il Signor Idio, noj mercanti, che esercitiamo la Scala di Spalato, continuamente ne faremo bona testimonianza alli piedi di Sua Serenità Illustrissima, ponendo qui à piedi nostri soliti sigili.

[Ovjereno originalnim pečatima i potpisima turskih trgovaca.]

Sažetak

Ovaj je članak napisan na temelju arhivskih dokumenata iz mletačkoga Državnog arhiva (*Archivio di Stato di Venezia*) koji se odnose na godine 1619., 1623. i 1627., u doba unošne trgovine kožama. Radi se o trima žurnim porukama (tzv. *dispacci*) upućenim članovima mletačke vlade - "petorici mudrih za trgovačka pitanja" (*Cinque Savi alla mercanzia*). Autor članka istaknuo je važnost Poreča, uz Rovinj, najznačajnijega zastaništa na zapadnoistarskoj obali, tada u vlasti Mletačke Republike. U te su luke stizale lade koje su s *Levanta* i istočnojadranske obale prevozile trgovačku robu u Veneciju. Nakon predaha, iz Poreča su, kako pokazuju i ovi primjeri, trgovačke galijske nastavljale ploviti do velike luke u Gradu na lagunama, do njezine carinarnice u *Punta della dogana* i pristaništa na *Riva degli Schiavoni / Rivi od Hrvatov*. Autor je opisao povijesni, politički i gospodarski okvir u kojemu je nekoliko desetljeća cvala trgovina između Osmanskoga Carstva i Venecije. Napose je bio važan prometni i trgovački pravac koji je vodio iz Splita i njegove znamenite "skele", preko Poreča do Venecije. U navedenim se vrelima spominju i neki "tehnički" plovidbeni detalji, poput tegljenja turskih galijske priklačenih za mletačke brodove s odmorenom posadom i pod vodstvom vještih istarskih peljara (*pedotti d'Istria*). Ti vješti pomorci upravljali su ladama kroz opasne grebene i pličine, za maglovita vremena, snažnijih vjetrova - bure i juga - te drugih nepovoljnih meteoroloških uvjeta. Bez njih bi bio ne samo otežan već i nemoguć trgovački promet između istarske obale i Venecije. Pisma (*dispacci*) podestata Poreča, zapovjednika (*sopracomito*) mletačkih lada i turskih trgovaca svjedoče o velikoj važnosti koju je Republika Venecija posvećivala trgovini s prostranim područjem Osmanskoga Carstva.

TURKISH MERCHANTS IN THE PORT OF POREČ

Three documented fragments dating from the first half of the XVIIth century

This article was written on the basis of archival documents from the State Archive in Venice (*Archivio di Stato di Venezia*), which referred to the years of lucrative leather trade: 1619, 1623 and 1627. Three swift messages (so-called *dispacci*) were addressed to the members of the Venetian government - "The Five Sages for commercial questions" (*Cinque Savi alla mercanzia*). The author of the article underlined the importance of Poreč (*Parento*), along with Rovinj (*Rovigno*), as the most significant port on the west-Istrian coast, ruled by the Venetian Republic at that time. Vessels arrived in these ports transporting goods from the Levant and east-adriatic coast to Venice. As demonstrated above the trade galleys continued to sail, after a break in Poreč, to the large Town on Lagoons, its custom-house in *Punta della Dogana* and landing place at *Riva degli Schiavoni*. The author described his historic, political and economic view on the trade between the Ottoman Empire and Venice. Profitable commerce had been existing for decades. The traffic and commercial direction from Split and its *skala* (storehouse), through Poreč to Venice was important in particular. Some "technical" navigational details were mentioned in the sources earlier pointed out, like towing Ottoman galleys hooked on Venetian vessels having a refreshed crew and under the leadership of competent Istrian pilotes (*pedotti d'Istria*). These skilfull seamen navigated over dangerous reefs and sandbanks, through fog and against strong winds - like the north-eastern (*borra*) and south winds (*scirocco*) - and under other unfavourable meteorological conditions. Commercial sea traffic between the Istrian coast and Venice would have been impossible without the Istrian seamen. With reference to the letters (*dispacci*) of the podestas of Poreč, the captain (*sopracomito*) of the Venetian vessels and the Ottoman merchants, the Republic of Venice attached considerable importance to the trade with the territory of the Ottoman Empire.

Key words: leather trade, Ottoman merchants, sea traffic, port of Poreč, Istrian pilotes

Bilješke

¹ Usp. Andrea DA MOSTO, *Archivio di Stato di Venezia: Indice generale, storico analitico descrittivo*, vol. I-II, Roma 1937; za ostale arhive vidi: Danilo KLEN, Centralni državni arhiv u Rimu; ISTI, Mletački državni arhiv ; ISTI, Državni arhiv u Trstu; ISTI, *Štajerski zemaljski arhiv u Grazu, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. XXIII., Pazin-Rijeka 1980., 285-287; 295-302; 303-306; 307-310; Ivan GRAH, Arhivska grada Tajnog vaticanskog arhiva koja se odnosi na Riječku regiju, isto, 289-293.

² Nikola ČOLAK, *Regesti marittimi croati - Hrvatski pomorski regesti*, vol. I-II, Padova 1985.-1993. Čolak svoje ispise i regeste temelji na fondovima mletačkoga Državnog arhiva (*Archivio di Stato di Venezia*).

³ Fond *Senato Secreta: Dispacci Rettori d'Istria* u Državnom arhivu u Veneciji sastoji se od preko stotinu opsežnih svezaka (*filza*).

⁴ Usp. Aldo PARENZO, Gli esami dei "pedotti" d'Istria, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, vol. XII., Parenzo 1897., 37-56.

⁵ Suprakomitima (tal. *sopracomito*) / nadkomitima (tal. *sopracomito*) nazivali su se zapovjednici galija, dok je gubernator osuđenika (tal. *governator dei condannati*) bio zapovjednik galijota kažnjenika. Usp., primjerice, Grga NOVAK, *Mletačka uputstva i izvještaji. Svezak VI: od 1588. do 1620. godine*, MSHSM, JAZU, knj. 49, Zagreb 1970., 196; 233.

⁶ Uskočki rat završio je mirom u Madridu 26. rujna 1617. (potvrđen zatim u Parizu), ali su gerilski prepadi u sjevernojadranskom prostoru nastavljeni i tijekom 1618., štoviše neka je mletačka trgovačka lada zarobljena i opljačkana još u veljači 1619. Usp. Miroslav BERTOŠA, *Jedna zemlja, jedan rat: Istra 1615.-1618.*, Pula 1986.

⁷ M. BERTOŠA, *Jedna zemlja*, n. dj.

⁸ Usp. Samuele ROMANIN, *Storia documentata di Venezia*, vol. VII., Venezia 1974³., 82-115.

⁹ Miroslav BERTOŠA, *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*, Pula 1995.; poglavlje *Tutamten civitatis & Provinciae* ("Štit gradu i Pokrajini"), 418.

¹⁰ Detaljnije o tome usp.: Miroslav BERTOŠA, *Istarsko vrijeme prošlo*, Pula 1978.; poglavlje *Mletačka gospodarska kriza XVI. i XVII. stoljeća u svjetlu novije talijanske historiografije*, 73-102.

¹¹ Usp. radove u zborniku *Aspetti e cause della decadenza economica veneziana nel secolo XVII*, Atti del Convegno, 27 giugno - 2 luglio 1957, Venezia, Isola San Giorgio Maggiore, Venezia - Roma 1961.

¹² Pompeo G. MOLMENTI, *La storia di Venezia nella vita privata dalle origini alla caduta della Repubblica. Volume III: Il decadimento*, Trieste 1973.

¹³ Detaljnije o tome usp. Alberto TENENTI, *La formazione del mondo moderno, XIV-XVII secolo*, Bologna 1980.; Paolo PRETO, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975.; Alberto BINI, *La Repubblica di Venezia e la questione adriatica, 1600-1620*, Roma 1992.

¹⁴ Grga NOVAK, *Prošlost Dalmacije, knj. I.: Od najstarijih vremena do Kandijskoga rata*, Zagreb 1944., 214 (usp. i izdanje *Golden marketinga*, Zagreb 2001., 168).

¹⁵ Grga NOVAK, *Povijest Splita. Knjiga druga (Od 1420. god. do 1797. god.)*, Split 1961., 143.

¹⁶ Renzo PACI, *La "Scala" di Spalato e il commercio veneziano nei Balcani fra Cinque e Seicento*, Venezia 1971., 153 ("si immiseriva in un'accanita difesa dei propri irrelevantti privilegi e delle piccole proprietà famigliari"); passim.

¹⁷ Usp. R. PACI, *La "Scala" di Spalato*, passim. Povijest splitske *skele* Paci analizira u zamršenome spletu povijesnih zbivanja, političkih, društvenih i gospodarskih promjena i poremećaja: od mletačke krize u XVI. i XVII. stoljeću, preko analize trgovačkoga sta-

leža u Splitu, suparništva Dubrovnika i Ancone oko prijevoznitva u splitskoj *skeli*, do zaključaka o splitskome društvu i uloge Venecije u trgovini na balkanskome prostoru.

¹⁸ Marin Mudazzo, splitski knez i kapetan, u izvješću Senatu (godine 1614.) o splitskim prilikama zalagao se za povećavanje “prostoriya u kojima se drži kožnata roba, koju treba naročito paziti, jer se kvari” (G. NOVAK, *Povijest Splita*, 142).

¹⁹ Archivio di Stato di Venezia (dalje: ASV). Dispacci Rettori d'Istria (dalje: DRI). In porto di Parenzo li 19 Genaro 1618. m. v. (vidi dokument u dodatku).

²⁰ *Cavedàl*, stari mletački dijalektalni izričaj za kapital. U ovome primjeru riječju “cavedal” označava se količina novca koji su trgovci uložili u svoj pothvat. Usp. Giuseppe BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano. Seconda edizione aumentata e coretta*, Venezia 1856., 153.

²¹ Mletačka je vlada dosljedno provodila upute svojih predstavnika - providura, knezova, kapetana, *inkvizitora* i raznih savjetnika - koji su je upozoravali da je zbog državnih interesa potrebno što više udovoljavati trgovcima (poglavito onima s “turskoga” područja) koji dolaze u istočnojadranske luke. G. NOVAK, *Povijest Splita* (n. dj. 142) navodi takve primjere za *skelu* u tome gradu.

²² ASV. DRI. Dispacci. Die 27 Settembre 1627.

²³ Usp. Miroslav BERTOŠA, Mletački žitni tranzit i zapadnoistarske luke: izvještaj iz god. 1528, *Starine JAZU*, knj. 59, Zagreb 1984., 109-127.

²⁴ Usp. Giuseppe TASSINI, *Curiosità veneziane ovvero Origini delle denominazioni stradali di Venezia*, Venezia 1970.⁷, 248-250

²⁵ M. BERTOŠA, *Istra: Doba Venecije*, n. dj.; A. PARENZO, Gli esami dei “pedotti”, n. dj.

²⁶ Frederic C. LANE, *Navires et Constructeurs à Venise pendant la Renaissance*, Paris 1965.; ISTI, *Venice and History: The Collected Papers of Frederic C. Lane*, Baltimore 1966.; ISTI, *Le navi di Venezia*, Torino 1983.

²⁷ Paola LANARO, I mercanti nella Repubblica Veneta: Economie cittadine e stato territoriale (secoli XV-XVIII), Venezia 1999., 87 i passim.

²⁸ G. TASSINI, *Curiosità veneziane*, n. dj. 206; 546-547.

²⁹ M. BERTOŠA, *Istra: Doba Venecije*, n. dj., 470-749.